

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN KIBRIS SORUNU BAĞLAMINDA YAPTIĞI PLANLAR

Erkin KARACA*

ÖZET

Kıbrıs Sorunu, yarım yüzyılı aşkın bir süredir gerilim halinde olan, çeşitli devletlerin ve uluslararası örgütlerin girişimleriyle çözülmeye çalışılan ancak günümüzde dahi zaman zaman gündeme gelen uluslararası krizlerden biridir. Kıbrıs'ta yaşayan Kıbrıslı Türkler ve Rumların iki farklı din, dil ve ırka sahip olmaları, ülke içerisinde çatışmalara neden olmuştur. Türkiye ve Yunanistan'ın doğrudan müdahil oldukları bu sorun, zamanla daha şiddetli çatışmaları beraberinde getirmiş; iki devlet savaşın eşiğine gelmiştir. Bu durum, Batı'nın çıkarlarını tehlikeye sürüklediği için çatışmaların derhal sona ermesi adına ilk olarak Birleşmiş Milletler, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi gibi iki önemli organıyla girişimlerde bulunmuştur. Örgüt, Barış Gücü'nün yanı sıra halen bir dizi karar, plan ve müzakereyi organize etmeye devam etmektedir. Çeşitli kitap, dergi, makale ve resmi raporlardan yararlanılan bu çalışmada, betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda hipotez, Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs sorununu çözme girişimleri arasında başarısızlıkla sonuçlanan Annan Planı'nın çözüme ilişkin etkili olduğu yönündedir.

Anahtar Kavramlar: *Annan Planı, Birleşmiş Milletler, Kıbrıs Sorunu, Türkiye, Yunanistan*

JEL Kodları: *K15, K33, K38, N40, N70, N80*

PLANS OF THE UNITED NATIONS IN THE CONTEXT OF CYPRUS ISSUE

ABSTRACT

The Cyprus Problem is one of the longstanding international crises that has persisted for over half a century and has been the subject of various state and international organization initiatives to resolve, yet remains an ongoing issue even today. The fact that Turkish and Greek Cypriots, who reside in Cyprus, possess different religions, languages, and ethnicities has been a significant source of conflict within the

* Doktora Adayı, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, erkinnkrc.1@hotmail.com, 0000-0002-9802-6617

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application: 3 Ağustos 2024

Düzeltilme Tarihi / Revision Date: 8 Kasım 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 15 Kasım 2024

Araştırma Makalesi/Research Article

country. This problem, which directly involved Turkey and Greece, eventually led to more violent conflicts, with two states approaching the brink of war. As this situation threatened the interests of the Western powers, the United Nations, through its two key organs, the General Assembly and the Security Council, took steps to end the conflict by deploying a Peacekeeping Force. The Organization has since continued to issue a series of resolutions, plans, and negotiations. This study utilized various sources, including books, journals, articles, and official reports, and employed a descriptive analysis method. In line with the information obtained, the hypothesis is that the Annan Plan, which was one of the UN's unsuccessful attempts to resolve the Cyprus problem, was an effective intervention.

Keywords: Türkiye, Greece, Cyprus Issue, United Nations, Annan Plan

JEL Codes: K15, K33, K38, N40, N70, N80

1. GİRİŞ

Doğu Akdeniz’de yer alan, uluslararası siyasette, Türkiye ve Yunanistan’ın dış politikadaki “yumuşak karnı” olarak tasvir edilen Kıbrıs; uzun yıllardır her iki devletin yanı sıra diğer devletlerin ve uluslararası örgütlerin de dahil olduğu, güncel bir sorun olmaya devam etmektedir. Sorunun ortaya çıkışı genel olarak, İngiltere’nin, iki dünya savaşı sonrasında yaşadığı ekonomik ve siyasi krizlerin yaralarını henüz saramadan, Orta Doğu’daki Süveyş Krizi’nden de istediği gibi çıkamayınca, 1878 yılından itibaren ada üzerindeki egemenliğinden vazgeçme girişimlerinden kaynaklanmıştır. Türkiye ve Yunanistan, adada yaşayan farklı etnik kimlik olan Türklerin ve Rumların temsilcileri ve savunucuları olarak Kıbrıs’taki otorite boşluğunu doldurmak için doğrudan girişimlerde bulundular. 1959 yılında, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın iş birliğinde hazırlanan anayasa ile adanın yönetiminde, Rum bir cumhurbaşkanı ve onun Türk yardımcısı tarafından yönetilmesi yasallaştırıldı ve Kıbrıs, 1960 yılında bağımsızlığını ilan etti. Ancak iki toplum arasında meydana gelen kanlı çatışmalar, adada istenilen düzenin oluşturulmasına engel olmuş; Batılı devletler ve uluslararası örgütler çeşitli müzakereler yoluyla çatışma ortamını yatıştırmak için bir dizi müdahalelerde bulunmuştur. Özellikle çatışmaların ilk dönemlerinde, Birleşmiş Milletler (BM) yaptığı görüşmeler ve oluşturduğu müzakereler sonucunda kurduğu Barış Gücü ile doğrudan müdahalelerde aktif rol oynarken; Annan Planı’nın başarısızlığa uğraması ve Güney Kıbrıs’ın Avrupa Birliği (AB) üyeliğinin kesinleşmesinin ardından, Kıbrıs sorununda AB görevi devralmıştır. Yakın dönemde, Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğalgaz rezervleri için yapılan sondaj faaliyetlerinden dolayı Türkiye ve Yunanistan arasında tırmanan gerilim, Akdeniz’e kıyıdaş olan devletler arasında da tansiyonun yükselmesine yol açmıştır. Bu sorun, gündemden hiç düşmese de uluslararası konjonktürde yaşanan savaş, göç, pandemi ve ekonomik kriz gibi gelişmelerin etkisiyle ne Türkiye ve Yunanistan ne de diğer devletler ve uluslararası örgütler bu soruna yeterince yoğunlaşabilmiştir.

Kıbrıs sorununa ilişkin hem Türk ve Yunan hem de uluslararası literatürde Kıbrıs sorununa ilişkin çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, ağırlıklı olarak iki toplum arasındaki etnik

çatışmalardan kaynaklanan siyasi anlaşmazlıklara odaklanırken (Tuncer, 2012; Fırat, 2002; Pollis, 1996; Sönmezoğlu, 2016; Ertuğrul, 2012); sorunun uluslararası boyut kazandığına değinen çalışmalar (Migdalovitz, 2005; Yılmaz, 2005; Urquath, 1992; Ertuğrul, 2012; Günar, 2020; Şahin ve Günar, 2021) da yer almaktadır. Ayrıca, BM'nin küresel barış misyonu çerçevesinde, bu sorunun çözümüne ilişkin girişimlerine de yer veren çalışmalar (Ertuğrul, 2012; Richmond, 2002; McDonald, 1993; Tamçelik, 2013; Dursun-Özkanca, 2024) bulunmaktadır. Nitekim Aksu (2003), 1988 yılında Irak ile İran arasındaki savaşın sona ermesinde, 1989 yılında Sovyet ordusunun Afganistan'dan ayrılmasında, 1992 yılında El Salvador'da bir iç sorun olmasına rağmen uluslararası gündemde geniş yankı uyandıran iç savaşın sonra ermesinde ve üçüncü dünya savaşının habercisi olarak tanımlanan Küba Füze Krizi'nin yatıştırılmasında, BM'nin yaptığı müdahalelerin olumlu sonuçlandığına vurgu yaparak, Kıbrıs Sorununun çözümüne ilişkin varsayımlarda bulunmuştur.

Bu çalışmada, Kıbrıs sorununun tarihsel arka planı incelendikten sonra arabulucu aktör olan BM'nin ve iki önemli organı olan Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin yaklaşımları ve oluşturdukları planlar ele alınmaktadır. Bunlar, örgütün iki toplumlu ve federal bir yönetime sahip “ortak bir devlet” yaratma anlayışı çerçevesinde tartışılmıştır. Çalışmada Annan Planı, her iki yönetim açısından bakıldığında, kusurlu da olsa, birtakım teşvikler sunmasına rağmen, sorunun çözümüne yönelik en olası girişim olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler sonucunda, BM'nin sorunun çözümünde hangi konularda başarısız olduğu açıklanmıştır. Bu çalışma, Kıbrıs sorununu farklı açılardan incelemesi bakımından mevcut literatüre katkıda bulunan kapsamlı ve farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

2. KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye ve Yunanistan arasında yetmiş yılı aşkın süredir devam etmekte olan Kıbrıs Sorunu, iki devletin de dış politikalarında taviz vermediği ana konulardan bir tanesi olmaktadır. Genel olarak bakıldığında; Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllarca bu adayı himayesi altında tutması, jeopolitik konumu açısından bakıldığında ise Akdeniz kıyılarına kısa mesafede olması, ada içerisinde yadsınamayacak oranda Türk vatandaşlarının ikamet etmesi ve onlara yönelik yapılan şiddetlerin artması gibi durumlar, Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa dahil olmasında büyük pay sahibi olmuştur (Şener, 2013: 567-568).

1878 yılında Kıbrıs'ın, Osmanlı İmparatorluğu himayesinden ayrılarak İngiltere'ye geçmesinin ardından Kıbrıslı Rumlar, devamlı olarak enosis (yani adanın Yunanistan'a bağlanması) fikrini faaliyete geçirmeye çalışmışlardır. Rumlar bu taleplerini, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra zaman zaman gündeme getirse de özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'da ivme kazanan bir işçi sınıfı olan Emekçi Halkın İlerici Partisi'nin (Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laoú-AKEL) ve kilisenin de desteğiyle “Megali İdea” hedefini gerçekleştirmeye yoğunlaşmıştır. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan Soğuk Savaş sürecinde, Türkiye ile Yunanistan arasında dostane bir ilişki söz konusu olsa da savaş sonrası dönemde, büyük imparatorlukların neredeyse tamamının ekonomi ve

askerî açıdan aldıkları hasarların da etkisiyle himayesindeki devletler üzerindeki denetimini kaybetmeye başlaması, sömürge edilen ülkelerin bağımsızlıklarını elde etmesi için zorlu bir mücadele vermesine neden olmuştur. Bu durum, Türkiye ve Yunanistan arasında siyasi gerilimlerin tırmanmasına yol açmış; iki ülkenin dostluğuna da gölge düşürmüştü ve uluslararası sistemde gündemden düşmeyen bir kriz halini almıştır. Yaşanan bu çatışma ortamına, yönetimi elinde bulunduran İngiltere'nin yaklaşımı ise siyasi ve ekonomik reformların yapılması gerektiği yönünde olmuştur (Fırat, 2002: 593-596).

Savaş devam ederken Yunanistan tarafında Kıbrıs'ın gündeme getirilmemesinin en önemli nedeni, hem kendi içinde yaşadığı iç karışıklıklar hem de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) çatısı altında müttefik olduğu İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi iki büyük güçle çatışmak istememesi olmuştur. Yunanistan'ın İngiltere ile ilişkisinin zarar görmesinde etkili olan olay ise Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın enosis taleplerine karşılık İngiltere'nin, adayı "kendi kendini yönetme ilkesi" çerçevesinde şekillenecek bir "home rule" planına yönlendirmesi etkili olmuştur. Nitekim bu plana Türkler de olumlu yaklaşmadı. Bu gelişmeler karşısında, Türk tarafında ise adanın yönetimi İngiltere'de olduğu için kendi çıkarlarının da güvende olduğu yönünde bir yaklaşım hâkim olmuştur (Bölükbaşı, 1998: 413); ta ki 6-7 Eylül Olayları'nın meydana gelmesine ve Yunanistan'ın olayı BM'ye taşıyarak uluslararasılaştırma amacına kadar (Fırat, 2002: 602).

Bu döneme kadar Türkiye'de dönemin yöneticileri, 1950'lerde giderek bir sorun haline gelen Kıbrıs konusunda henüz somut ve belirgin bir "Kıbrıs politikası" üzerinde yoğunlaşmamışlardır. Bunun altında yatan nedenler incelendiğinde, iktidara yeni gelen Demokrat Parti'nin dış politikasının tıpkı İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulandığı gibi Batı ile aynı doğrultuda hareket etmeyi ve yeni kurulan savunma örgütü NATO'ya girmeyi hedeflediği görülmektedir. Kısacası bu dönemde Türk dış politikasındaki genel tutum, Batı'da kendisine yer bulabilmek için İngiltere ve Yunanistan'ın "yumuşak karnı" olan Kıbrıs'la ilgili sorunların ortaya çıkmasının engellenmesinin gerekli görüldüğü olmuştur (Tuncer, 2017: 392).

Yunanistan'da muhalefet ve hükümet partisi arasında Kıbrıs sorununun BM'ye taşınması, Atina'da yaşanan anlaşmazlıklar sonunda BM'nin Kıbrıslıların "kendi kaderini tayin etme hakkı" ilkesini yeniden gerekçe göstererek konuyu BM Birinci Komitesi'ne taşıması ve uluslararası destek çağrısında bulunması önemli bir etken olmuştur. BM'de yapılan oylamada Türkiye, bu konunun İngiltere'nin bir iç sorunu olduğunu savunmuş ve sunulan tasarıya karşı çıkmıştır. Nihayetinde Komite'deki oylama, Kıbrıslı Rumların beklediği gibi olmamış ve sekiz NATO üyesinin çekimser kaldığı oylamada tasarı, elliye karşı bir oyla reddedilmiştir (Bölükbaşı, 1998: 413-414).

Ada üzerinde "enosis" planlarını faaliyete geçirme konusunda kararlı olan ve bunu şiddet eylemleriyle kanıtlayan Yunanistan tarafında, Makarios ve Grivas liderliğinde "Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü" (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston- EOKA), birleşme hedeflerinin

gerçekleşmesini askıya alan İngilizlere ve adada ikamet eden Türklere karşı şiddetli ve kanlı saldırılarda bulunmuştur. Bu saldırıların gerçekleştiği döneme kadar tartışmalı süreci diplomatik faaliyetler aracılığıyla çözüme eğiliminde olan Türkiye’de politika yapıcılar, Yunanistan’ın saldırgan eylemlerine karşılık olarak 1957 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı’nı (TMT) kurmuştur (Güner, 2020: 101).

İngiltere’nin desteği ve teşvikleri sayesinde, Kıbrıslı Türkler tarafından Volkan direniş örgütü yerine kurulan TMT’nin kurulma amaçlarından bir diğeri de İngiliz sömürge yönetiminin devam etmesi ve eğer bu durum gerçekleşmezse, yönetimin Türkiye’ye verilmesi olmuştur. Yunanistan’ın “idea”sı doğrultusunda yaptığı bu faaliyetler karşısında İngiltere’nin Türkiye’ye yönelik ılımlı politikaları, Türkiye’nin bu çatışma sürecinde Yunanistan ile eşit bir konuma gelmesine katkı sağlamış; Kıbrıslı Türkler ve Rumlar ikamet ettikleri adanın geleceği konusunda devletler ve liderler gibi aktörlerden sonra ikincil bir rol oynamaya başlamıştır. Çatışmalar şiddetlendikçe, Türk ve Rum milliyetçiliği de hem Yunanistan’da hem de Türkiye’de içselleştirilmeye başlanmıştır (Pollis, 1996: 78).

Yunanistan’ın enosis hedeflerine karşılık, Türkiye’nin de taksim tezi bu süreçte öne çıkan ve süreci çıkmaza sürükleyen bir politika olmuştur. Sorunun çözümüne müdahale eden İngiltere’de, Radcliffe tarafından hazırlanan anayasa tasarısının ardından Türkiye, politika değişikliğine giderek, adanın Türkiye ile Yunanistan arasında bölünmesi konusuna yoğunlaşmıştır. Ancak bu tezin mecliste karara bağlanarak faaliyete geçtiği zamana kadar Yunanistan tarafından Kıbrıs meselesi “self-determinasyon” ilkesi öne sürülerek uluslararasılaştırılmaya çalışılmıştır. İngiltere’nin arabulucu olarak ihtilafli taraflara sunduğu planlar, çıkarlara uyuşmadığı gerekçesiyle geri çevrilmiştir. Türk ve Yunan vatandaşlar arasında karşılıklı olarak artan şiddet eylemlerinin ciddi boyutlara ulaşmasının ardından NATO bünyesinde yapılan toplantıda her iki taraf da enosis ve taksim hedeflerini kısa süreliğine de olsa askıya almışlardır (Fırat, 2002: 604-608).

Savaşın geride bıraktığı hasarları henüz atlatamayan İngiltere’nin Süveyş Kanalı üzerindeki hakimiyetinin yanı sıra Orta Doğu’da var olan nüfuzunu kaybetmeye başlamasıyla birlikte Kıbrıs sorununa karşı olan politikalarında da mesafeli bir tutum benimsemeye başlamıştır. Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklere yönelik yaptıkları şiddete, Türkiye’nin silahlı saldırılarla karşılık vermesine yol açmış; bu durum, zamanla şiddetlenerek Batı’nın güvenlik politikalarına ve NATO’nun güneydoğu kanadındaki istikrarlı yapıya yönelik tehdit oluşturmaya başlamıştır (Ker-Lindsay, 2005: 9). Nihayetinde bu çatışma ortamı, 6 Şubat 1959 tarihinde Türkiye ve Yunanistan’ın başbakanları ve dışişleri bakanlarının Zürih’te bir araya gelerek uzlaşması (Tuncer, 2012: 63) ile sonuçlanmış, NATO ve BM gibi uluslararası örgütlerin; İngiltere ve ABD gibi bölgede nüfuz sahibi olan devletlerin güvenlik endişeleri bir süreliğine de olsa azalmıştır.

Zürih’te yapılan toplantıda ihtilafın sona ermesi için belirlenen ve imzalanması gereken belgelerin yanı sıra tarafların yeniden Londra Konferansı’nda bir araya gelerek aldıkları kararlar, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin 1960 yılında bağımsızlığını ilan etmesinde önemli rol oynamıştır.

Kıbrıs'ın, İngiltere himayesinden çıkarak, Türk ve Rum halkının egemenliğine bırakılmasının ardından, iki farklı etnik kimliğe sahip olan toplumların siyasi bakımdan eşit olması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapışını oluştururken; ortak bir yönetime dayalı olan bu yeni siyasi yapılanma "fonksiyonel bir konfederasyon" şeklini almış ve "sui generis" bir durum ortaya çıkmıştır. Bu sayede, yeni cumhuriyetin bir başka özelliği daha ortaya çıkmıştır: olası bir Türk-Yunan savaşını önlemek adına egemenliğini elde eden bir devletin yapılan antlaşmalarla bağımsızlığının kısıtlanması (Tuncer, 2012: 66-67).

1960 yılındaki bağımsızlığın ardından, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde oluşturulmak istenen barış ortamı gerçekleşmemiş; aksine hızlı yerel ve bölgesel aktörlerin de dahil olduğu, istikrarsızlıkların merkez üssü haline geldiği ve çatışmaların yeniden odak noktası olduğu bir atmosfer hâkim olmuştur. Yaşanan bu durumlar, bağımsızlığın ardından hazırlanan; şeffaflıktan, liberal ve demokratik değerlerden oldukça uzak bir devlet şeklinin, Türkler ve Yunanlılar arasında etnik milliyetçiliği daha da alevlendirmesine yol açmıştır (Richmond, 2002: 182).

Nitekim 1963 yılında hazırlanan Akritas Planı doğrultusunda, imzalanan Garanti ve İttifak Antlaşmalarının feshedilmesiyle birlikte adada ikamet eden Kıbrıslı Türklere yönelik yapılan büyük ölçekli saldırıların yeniden başlaması ve Türkiye'nin de bu saldırılara karşılık vermesi üzerine "isteksiz Kıbrıs devleti" çökmüştür. Böylelikle NATO'ya üyeliği bulunan iki devlet arasında savaş yaşanması ihtimalini önlemek ve ihtilafli taraflar arasında bir tampon bölge oluşturmak için İngiltere tarafından "yeşil hat" belirlenmiş; BM, Barış Gücü'nü (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus- UNFICYP) o bölgede konuşlandırma kararı almıştır (Yılmaz, 2005: 31).

3. BM VE ORGANLARININ KIBRIS SORUNUNA İLİŞKİN TUTUMU

Kıbrıs, Soğuk Savaş boyunca Ankara ve Atina arasında önemli bir gerilim kaynağı olmuştur. Bu iki ülkenin yanı sıra İngiltere, ABD, BM ve AB gibi aktörler de bu ihtilafa dolaylı olarak katılmıştır. Ancak diğerlerinin aksine ABD, Kıbrıs sorununa çözüm bulma konusunda çok daha az aktif bir rol oynamış ve bir nevi dolaylı olarak etki etmiştir. Çatışmanın boyutu arttıkça Washington, BM'yi arka planda destekleyici rolüyle organize ederek, müzakerelere öncülük etmesi konusunda teşvik etmiştir. ABD'nin bu yaklaşımının altında yatan nedenlerden biri, Türkiye'nin taviz vermediği, hassas ve geleneksel bir dış politikası konusu olan Kıbrıs meselesi nedeniyle ilişkilerin gerilmesini önlemek olmuştur (Larrabee, 2012: 475).

Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda yaşanan anlaşmazlığın şiddetli çatışmalara ve hatta olası bir savaşa yol açacağı endişesi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru San Francisco Konferansı'nda kurulan ve misyonu küresel ölçekte kalıcı bir barış yaratmak olan BM'nin müdahalesini gerektirmiştir.

BM Antlaşması'nın ilk maddesinde belirtildiği üzere, “uluslararası barışı ve güvenliği... uluslararası hukuk ilkelerine uygun” bir şekilde gerçekleştirmek ve uluslararası ilişkilerde öne çıkan “kolektif eylem” ve “güvenlik” ilkelerini uygulamaya koymak; özelde Güvenlik Konseyi'nin, genelde ise BM'nin temel amaç ve görevlerinden bir tanesi olmuştur (Urquhart, 1992: 315-317). Örgüt, bu amaçlarını yerine getirebilmek için Şart'ın altıncı ve yedinci bölümlerinde yer alan maddelerde belirtilen yöntemleri öne çıkarmaktadır. Bu yöntemlerden ilki, meydana gelen ve önlenemeyen çatışmaların diplomasi yoluyla çözülmesi; diğeri ise çatışmaların küresel barış ve güvenliği tehdit edecek boyuta ulaşması halinde “kolektif zorlama” gibi yöntemlerle çözülmesidir. İlgili bölümlerde, ihtilafli tarafları bir araya getirerek çatışmaları sonlandırmak için birçok girişim de yer almaktadır. Bunlar: müzakere, soruşturma, arabuluculuk, danışmanlık ve hakemlik olarak kategorize edilmektedir (Kuruç, 2013: 60).

BM, Kıbrıs sorununa ilişkin arabulucu rol üstlenmiş ve bu girişimini de Güvenlik Konseyi'nin 186 sayılı kararı ile bir Genel Sekreter atayarak yasallaştırmıştır. Ada genelinde her iki toplum için de barışçıl bir ortam yaratmayı hedefleyen örgüt, çatışmaları sonlandırmak adına bir dizi karar alarak, müzakereler organize etmiştir (Richmond, 1998: 94). Barış gücünün yanı sıra doğal kaynakların korunması ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik kurulan BM Kalkınma Programı (UN Development Program- UNDP), Genel Sekreter Özel Danışmanlığı ve 2000 tarihli BMGK'nin çatışmanın durumuna ilişkin 1325 sayılı kararı gibi faaliyetlerle arabulucu aktör olarak girişimlerini gerçekleştirmiştir (Marisa ve Köprülü, 2022: 43-50). Ancak, ilerleyen bölümlerde örneklerle belirtildiği üzere, BM, bu kararın yanı sıra uygulamaya koyduğu faaliyetlerinin büyük çoğunluğunda taraflı politikaları ile arabulucu rolün gerektirdiği koşulları sağlayamamıştır.

1964 yılından, 2016 yılına kadar çatışmaların her türlü boyutuna tanıklık eden BM, bu süre boyunca 130'dan fazla karar almıştır. Söz konusu kararların içeriğine bakıldığında, Türkiye'nin uluslararası arenada “işgalci bir güç” olarak lanse edilmeye devam edilmesine rağmen “statükonun kabul edilemez olduğu... ve... zamanın çözümden yana olmadığı...” şeklinde vurgulanmıştır (Gözen-Ercan, 2017: 323).

Küresel alanda barışı sağlama görevini üstlenmiş olan BM, bunu çoğunlukla iki önemli organı olan Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Nitekim Genel Kurul'un BM çatısı altındaki nihai görevi, alınan kararlar üzerinde “etki” sahibi olmak olduğundan, güçlü olmayan devletlerin ilk başvurduğu organlardan bir tanesi olmaktadır. Çatışmaların çözümü için yetkilerini ve sorumluluklarını BM Şartı'nın 35. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına dayandıran Genel Kurul, 10. madde uyarınca gündemdeki her konuya müdahale etme hakkına sahiptir; ancak bu müdahaleler gerçekleştirilirken 11. ve 12. maddeler dikkate alınarak yapılmaktadır. Güvenlik Konseyi ise Kurul ile kıyaslandığında çatışmaların çözümünde Kurul'dan daha etkin bir organ olarak öne çıkmaktadır. Sorunlara karşı aktif ve etkin müdahalesinin yanı sıra Konsey'de alınan kararların bağlayıcı olması ve Genel Kurul'dan ayrı bir yere sahip olması açısından da Konsey'i önemli bir pozisyona yükseltmektedir (Ertuğrul, 2012: 97-99). İki organ arasındaki bir diğeri önemli fark ise Genel Kurul, yılda bir kez

toplanabilirken; Güvenlik Konseyi'nin küresel barışın ve güvenliğin devamlılığı için her zaman toplanma yetkisine sahip olmasıdır (Tamçelik, 2013: 1234).

3.1. Kıbrıs Sorununa İlişkin Genel Kurul Kararları

Genel Kurul'un Kıbrıs sorununa dahil olması, 1954 yılında Yunanistan'ın ada içerisinde ikamet eden Rumlar için "halkların eşitliği ve kendi kaderlerini tayin etme" ilkesinin ısrarla öne sürülerek BM'ye taşınması ile gerçekleşmiş; Kurul'da yapılan oylama sonucunda 814 sayılı karar oy çokluğu ile kabul edilmiş; böylelikle sorun, ilk defa BM gündemine dahil edilmiş ve artık uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Ancak, Yunanistan'ın bu girişimleri ile sorun BM gündemine taşınmış olsa da istenilen cevap alınamamış; halkların eşitliği ve kendi kaderini tayin etme ilkesinin uygulanmasının BM Şartı'nın 2.maddesinin 7.fikrasına aykırı bir durum yaratacağından hareketle Yunanistan'ın lehine bir karar alınamamıştır. Kısa bir süre sonra, taraflar arasında uzlaşmazlıklar devam ederken, Hindistan'ın girişimiyle sunulan tasarı oy çokluğu ile kabul edilmiş; 1013 sayılı Genel Kurul Kararı kayıtlara geçmiştir. İlgili kararda, adadaki halklar arasında barışçıl bir ortamın yaratılması için müzakerelerin revize edilerek başlatılması yer almıştır (Atay, 2002: 299-301). Ancak alınan bu karar, ihtilafa taraf olan devletleri sakinleştirme konusunda başarılı olamamıştır.

1965 yılına kadar BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen kararlarda kendisine yer bulamayan bu sorun, aralık ayında kabul edilen 2077 sayılı karar ile yeniden Kurul gündemine gelmiştir. Bu kararda, diğer kararlardan farklı olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin adaya askerî harekât düzenlemesinin ardından örgüt ani bir toplantı kararı almış ve Genel Kurul'un 3212 sayılı kararı ile genel olarak bütün yabancı askeri birliklerin çekilmesi; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün korunması ve atanacak bir Genel Sekreter aracılığıyla eşitlik ilkesi dikkate alınarak taraflar arasında siyasi bir çözüm bulunması konusunda çağrı yapılmıştır (Atay, 2002: 305-307).

Yeni çözümler üretme konusunda çalışmalarına devam eden örgüt, Genel Sekreter Bernades'in girişimleri ile iki tarafın bir araya gelerek "doğrudan diyalog" aracılığıyla kabul edebilecekleri daha makul bir tasarı öne sürmüştür. Ancak 1967 yılında, Yunanistan'da meydana gelen askeri darbe, zaten çözülmesi zor görülen krizi daha da derinleştirmiştir. Çünkü yapılan toplantılarda, Rumların "enosis" konusunda ısrarcı olması ve Kıbrıslı Türklerle yaşanan karşılıklı kanlı çatışmalar, Rum kesiminin geri adım atmasına yol açmıştır. Rum kesiminde, özellikle belirli bir prestije sahip olan Başpiskoposların "Kıbrıslı Türklerin belli bir ölçüde siyasi özerkliğe sahip olmaları" konusunda ılımlı yaklaşımı, o dönemin radikal gelişmelerinden bir tanesi olmuştur. 1968 yılında, BM Genel Sekreteryası yeniden olaya müdahale ederek, "İyi Niyet Misyonu" çerçevesinde dört tur sürecek şekilde toplumlararası görüşmelerin yapılması ve bunun Clerides ile Denktaş'ın önderliğinde gerçekleşmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Görüşmelerde kayda değer bir ilerleme elde edilmese de Kıbrıslı Türklere siyasi özerkliğin

diğer planlara ve kararlara kıyasla daha fazla verilmesi, Makarios tarafından reddedilmiştir (Ker-Lindsay, 2005: 12-13).

Bu tarihten sonra, 1983 yılında KKTC'nin ilan edilmesinden sonra bile, Güvenlik Konseyi'nin bölgedeki çatışmayı çözmeye dair kararları ve müdahaleleri Genel Kurul'dan daha ön planda olmuştur.

3.2. Kıbrıs Sorununa İlişkin Güvenlik Konseyi'nin Müdahaleleri

15 üyeden oluşan Güvenlik Konseyi, küresel siyasette benimsediği görevini yerine getirmek için BM Antlaşması'nın 39. ve 51. maddelerini kapsayan yedinci bölümü esas alırken; diğer yetki ve sorumluluklarını ise beşinci, altıncı, sekizinci ve on ikinci bölümlerden almaktadır. Sözgelimi, Konsey, 39. madde ile meydana gelen herhangi bir sorunun, küresel barış ve güvenliğe tehdit olup olmadığını belirledikten sonra, 40. madde uyarınca soruna taraf olan devletler ile istişare yapmasına rağmen yatıştırılamaması durumunda, Şart'ın 41. ve 42. maddeleri gereğince askeri kuvvet kullanarak, soruna çözüm getirmeyi hedeflemektedir (Aksar, 2019: 228-229; UN Treaty, 1945).

Oybirliği ve veto uygulamalarının karar alma konusunda yadsınmaz bir etkisinin olduğu Konsey'de, on beş üye arasından dokuzunun onayının olması, o kararın faaliyete geçmesinde yeterli iken; beş daimi üye olan ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya'nın yalnızca veto etme yetkisi bulunmaktadır (Tamçelik, 2013: 1231-1232).

Kıbrıs'taki şiddet ortamının uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak görülmesinin ardından BM Güvenlik Konseyi, aynı adada yaşayan farklı toplumlar arasındaki anlaşmazlığı çözmek için bir dizi önlem almıştır. 1964 yılında 186 sayılı karara dayanarak BM, Hintli bir generalin liderliğinde bir Barış Gücü göndermiş ve Genel Sekreter aracılığıyla Finlandiyalı bir arabulucu atamıştır. İki taraf arasındaki tansiyon zaman zaman yükselmeye devam ederken, örgütün hazırladığı Plaza Raporu hem Rumları hem de Türkleri tedirgin etmiştir (Fırat, 2002b: 725). Nitekim söz konusu rapor, Makarios hükümetinin tanındığını ve Kıbrıslı Türklerin azınlık olarak adada ikamet ettiklerini ve onlara yönelik sert müdahalelerin adeta görmezden gelindiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu yatıştırıcı hamle, Rumlar tarafından "yapıcı" bir çözüm olarak değerlendirilirken, Türkler tarafından derhal reddedilmiştir (Tuncer, 2012: 80-81).

Barış gücünün kurulduğu tarihten itibaren kısa süreliğine hâkim olan sakin atmosfer, 1974 yılında, Yunanistan'da yapılan askeri darbeye kadar devam etmiştir. Yeniden gündeme gelen bu çatışma ortamı, Türkiye'nin 40 bin asker ile Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yapmış olduğu askerî harekât ile sorunun boyutu daha da şiddetlenmiştir (Maghdid, 2016: 1060).

Öyle ki Genel Kurul uzun bir aradan sonra yeniden toplanma kararı almış ve Güvenlik Konseyi ile birlikte ihtilafın boyutunu indirgemeye çalışmıştır. Nitekim 1974 yılında alınan 353 sayılı Genel Kurul kararında Türk askeri birliklerinin çekilmesine dair karar yer alırken; 1975 yılındaki Konsey kararlarında ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nde bir "Türk Federe Devleti" kurulmasına karşı olduğu; çünkü

bu durumun hem adanın bağımsızlığını ve egemenliğini hem de kurulması planlanan barış ortamına zarar vereceği ifade edilmiştir. Her ne kadar bu kararlar, üyeler tarafından herhangi bir oylamaya tabi tutulmamış olsa da Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik politikalarının engellenmesi; ABD, Fransa ve İngiltere gibi devletlerin yanı sıra Bağlantısızlar olarak adlandırılan birçok devlet de Yeni Delhi (1983) ve Harare (1986) gibi uluslararası konferanslarda Türkiye'ye karşı tavır almıştır (Sönmezoğlu, 2016: 368-370; 500-501).

BM'nin bu gelişmeler karşısındaki yaklaşımı ise Güvenlik Konseyi'nin 541 sayılı kararı doğrultusunda, 1983 yılında tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) devlet olarak tanınmaması çağrısı bulunması şeklinde olmuştur. Kıbrıslı Türklerin bu duruma tepkisi ise BM Şartı'nın "eşit haklar ilkesi" ve "halkların kendi kaderini tayin ilkesi"nin terk edilerek KKTC'nin hem Türkiye hem de UNFICYP ile karşılıklı anlaşmalar yapmasını talep etmek olmuş; bu çağrıya rağmen örgüt, 550 sayılı kararında Türkiye ile KKTC arasında büyükelçi değişiminin dahi Kıbrıs'ın yeniden paylaşılması tartışmalarına yol açtığını belirtmiştir. Bu gelişmeler karşısında, BM'nin Kıbrıs meselesine karşı tutumu da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır: BM, Kıbrıs Rum tarafını Kıbrıs'ın hükümeti olarak tanımaya devam etmiş ve Kıbrıslı Rumların Türkler tarafından haklarından mahrum bırakıldığını öne sürmüştür. Örgütün bu taraflı tutumu Kıbrıs Rum Yönetimi'ne, uluslararası siyasette diplomatik tanınmışlığının avantajını kullanarak Kuzey Kıbrıs üzerinde üstünlük sağlamasına; kişi başına düşen geliri on binlerce doları bulan güçlü bir ekonomi inşa etmesine ve kuzey kesiminin çöküşünü hızlandırmak için siyasi, ekonomik ve hatta kültürel alanlarda ambargolar uygulayabilmesine olanak sağlamıştır (Ertuğ, 2001: 3-4).

Ayrıca, Türkiye ile KKTC arasındaki büyükelçi değişimi devamlı olarak BM gündeminde geniş yankı bulmuş, Maraş bölgesinin BM denetimine bırakılması kararı alınmış, KKTC'nin devlet olarak tanınmaması ve doğal olarak yardım yapılmaması gerektiği belirtilmiştir (Sönmezoğlu, 2016: 494-495).

KKTC'nin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, tansiyonun yükseldiği dönemde görevde olan BM Genel Sekreteri De Cuellar, devamlı olarak yinelenen toplumlararası çatışmaların şiddetli bir boyuta ulaşmadan yatıştırılması için taraflara yeni bir plan hazırlamıştır. Denктаş'ın fikri alınmadan sunulduğu için reddedilen bu plana göre, Kıbrıslı Türklerin ve Rumların birliklerinin sayısında bir denklik oluşturulacak, asker sayısında ise indirgeme yapılmasına yönelik kararlar yer almıştır. Ancak, Genel Sekreter'e sunulan raporda, iki ayrı toplumun yer aldığı ada üzerinde; Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklerin self-determinasyonunu tanımaması ve dinsel, kültürel ve ulusal kimliklerinin varlığını görmezden gelmesi, bu planın reddedilmesinin önemli nedenlerinden bir tanesi olmuştur (Tuncer, 2012: 112).

Bu tarihten 1990 yılına kadar, Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar, KKTC'nin tanınmaması ve Türkiye'nin askeri birliklerini çekmediği için kınanmasını içermektedir. Ancak küresel siyaset açısından bir dönüm noktası olan bu dönemde, Batı için önemli olan iki ülke arasında siyasi gerginliklerin

yaşanmaması için Güvenlik Konseyi, taraflar arasındaki müzakerelerin ve uzun süredir devam eden anlaşmazlıkların daha barışçıl bir şekilde sonuçlandırılması amacıyla, 1990 yılındaki 649 sayılı kararla, 1977 ve 1979 Doruk Anlaşmaları'nın maddelerini de dikkate alarak, anayasal açıdan iki toplumlu, toprak açısından iki bölgeyi bir federasyon çağrısında bulunmuştur. Bu çağrı, 1992 yılında Konsey'in 750 ve 774 sayılı kararlarıyla onaylanan Fikirler Dizisi'nin (Set of Ideas) kabul edilmesine zemin hazırlamıştır. O tarihten 2024 yılı Ocak ayına kadar, Güvenlik Konseyi kararları, mali yapının güçlendirilmesini ve 1964'ten bu yana adada konuşlandırılan Barış Gücü'nün süresinin uzatılmasını içermektedir (Security Council Report, t.y.).

Kıbrıs anlaşmazlığının her iki taraf için de farklı algılamaları, oluşturulması hedeflenen federasyon yapısını zor hale getirmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında, adadaki çatışma ortamını yatıştırmak için BM tarafından daha baskılayıcı müdahaleler öne çıkmaktadır. Sözgelimi, BM Genel Sekreteri Gali, yeniden birleşme planları doğrultusunda Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında müzakereler oluşturulması için "Fikirler Dizisi"ni sunmuştur (McDonald, 1993: 183). Bu fikirler, siyasi açıdan eşit iki toplumdaki oluşun, tek bir uluslararası kişiliğe sahip ve egemenliği olan iki bölgeyi bir federasyon öneriyordu. Oluşturulması planlanan iki meclisli yasama organının alt kanadına Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklere üstünlük oranı yüzde 70'e 30 iken; üst kanadına ise eşit bir oran belirlenmiştir. Ayrıca, BM tarafından gözden geçirilen bu raporda, Türk askerlerinin çekilmesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi (AGİK) ilkeleriyle uyumlu olacak şekilde; karşılıklı garantilerin verilmesi, serbest dolaşımın uygulanması, Kıbrıslı Rum ambargosunun kaldırılması, hem Türk hem Kıbrıs hem de merkezi hükümete gönderilmek üzere hazırlanan üç anayasanın hazırlanması gibi konular yer almıştır (Migdalovitz, 2005: 4).

Bu bilgiler ışığında, bu döneme kadar, çatışmanın çözümü için BM'nin bir dizi müzakere ve uzlaşma girişimleri olduğu öne çıkmaktadır. Bu faaliyetlerin başarısız olmasının altında beş neden yatmaktadır: Birincisi, Kıbrıslı Rumlar adada merkezi bir federasyon yapısı isterken, Kıbrıslı Türkler ise daha konfederal bir sistemin arayışı içerisinde olmuştur. İkincisi, Kıbrıslı Rum mültecilerin evlerine dönmesi konusunda iki taraf arasında görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak, 1974 yılından itibaren kuzeye yerleşen yaklaşık 50 bin Türk göçmenin Türkiye'ye geri gönderilmesi konusundaki ısrarları ön plana çıkmıştır. Dördüncü olarak, Kıbrıslı Rumlar, Türk askerlerinin adadan ayrılmasını ve 1960 yılında imzalanan Garanti Anlaşması'nda da belirtildiği üzere, "Türkiye'nin Kıbrıslı Türkleri korumak için müdahale etme hakkı"nın kaldırılmasını talep etmektedir. Son olarak, en önemli faktör egemenlik sorunudur. Güney Kıbrıs yönetimi, uluslararası siyasi arenada devlet olarak tanınmışlığın verdiği avantajı kullanarak, adanın tamamı üzerinde egemenlik iddiasında bulunurken; Kıbrıslı Türkler egemenlik iddialarını, eşit ortaklıklarını tanıyan 1960 Anayasası'nın Kıbrıslı Rumlar tarafından yok edilmesine dayandırmaktadır (Dodd, 2005: 41).

Benzer şekilde, KKTC müzakere ekibinde yer alan Ergün Olgun da BM'nin başarısız olmasında üç noktaya işaret etmiştir: iki farklı yönetime de eşit bir yaklaşımda bulunmaması, karşılıklı güvenin

söz konusu olmadığı bir çatışma ortamında doğrudan federasyon yapısına geçişin sorunu çözeceğine yönelik algısı ve son olarak, etnik şiddetin boyutunu tam anlamıyla kavrayamaması ve Yugoslavya'ya yapılan müdahalenin uygulanması ile durdurabileceği yönünde olmuştur (Atasoy, 2003: 259).

Kıbrıs sorununda arabulucu rolünü üstlenen BM'nin, başarısızlığının dış kaynaklarda belirtilmesinin yanı sıra kurum içi raporlarda da başarısızlığa vurgu yapılmıştır. Örneğin, Genel Sekreter Gali'nin 1992 yılında BMGK için hazırladığı "Barış İçin Gündem" (An Agenda for Peace) başlıklı raporda, BM'nin o zamana kadar yaptığı barışı koruma faaliyetleri eleştirilmiş; önleyici diplomasi ve barış inşa etme gibi önemli terimlerin uygulanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Benzer şekilde, Brahimi Raporu da BM barış operasyonlarının geliştirilmesine yönelik çağrıda bulunurken, önleyici eylem ve çözüm için daha net yetkilerin kullanılmasına yönelik tavsiyeler içermektedir. Bunlara ek olarak, 2014 yılında Ban Ki-Moon, "Barış Operasyonları Üst Düzey Bağımsız Paneli" ile BM'nin barışı koruma operasyonlarındaki eksikliklerin ortadan kaldırılmasını amaçlamış; 2018 yılında ise Guterres, "Barış için Eylem" planı ile önleyici diplomasinin yanı sıra örgütün çatışma ve güvenlik anlayışını değiştirmiştir (Koçak, 2021: 58).

21.yüzyıla gelindiğinde ise gündemden hala düşmeyen Kıbrıs sorununda, her anlamda Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türkler karşısında üstünlüğü devam etmekteydi. Bu duruma, Türkiye ve KKTC, ortak girişimler yaparak karşılık vermek istemiştir. En öne çıkan örneklerden bir tanesi, Türkiye-İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) bünyesindeki girişimleri olmuştur. Öyle ki ilk defa Annan Planı'nda, "Kıbrıs Türk Devleti" olarak anılan KKTC'nin, konferansta aynı şekilde hitap edilmesi; ancak Mısır ve İran'ın KKTC'yi devlet olarak tanımaması, olumlu havayı ortadan kaldırmıştır (Ayman, 2008: 56).

4. UYUŞMAZLIĞA İLİŞKİN KAPSAMLI BİR ÇÖZÜM DENEMESİ: ANNAN PLANI

Kıbrıs Sorunu'nun, uzun süre çıkmaza girmesindeki en önemli etkenlerden bir tanesi olan "kazan-kaybet" stratejisi yerine her iki tarafın da çıkarlarına uygun, nihai bir çözüm bulmak için BM tarafından "kazan-kazan" yöntemi uygulanarak üçüncü tarafların müdahaleleriyle başarılı ve kalıcı bir ortam oluşturulması amaçlanmıştır; nihayetinde Annan Planları hazırlanmıştır. Söz konusu planlarda, ihtilafın çözümüne dair başlıca sekiz konu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konular; siyasi sistem, garantörlük, seyahat-yerleşme ve özel mülkiyet gibi özgürlüklerin tanınması, bölgesel düzenleme, askeri konuşlanma, yerinden edilen insanlar ve mülkiyetleri, yerleşimci göçmenler ve AB üyeliği olmuştur (Sözen ve Özersay, 2007: 126-128).

Belçika ve İsviçre yönetim sistemlerinden esinlenerek oluşturulan ilk Annan Planı, "iki parça devlet" şeklinde ancak federal yapıya sahip bir "ortak devlet" oluşturulmasını, üstelik soruna yönelik bir çözüm getirilmesi durumunda ise bu devletin AB üyeliği elde etmesini içeriyordu. 1960 yılında imzalanan Kıbrıs Antlaşmaları'nın, "yeni durum" çerçevesinde gerektiği durumlarda değiştirilerek

uygulanacağına belirtildiği bu planda, “Kıbrıs Cumhuriyeti” terimi yerine “iki parça devletten oluşturulacak yeni bir devlet” ifadesi kullanılmıştır. Yapılan itirazlarla veto edilen ilk planın ardından; asker sayısı, Avrupa Parlamentosu’nda yapılacak seçimlerde milletvekili sayısı, Karpaz yarımadasının hangi yönetime bırakılmasına ilişkin tartışmalara son verilmesi ve göç edenlerin yurtlarına geri dönmeleri için mali yardım sağlanması ile ilgili düzenlemeler içeren ikinci bir plan hazırlanmıştır. Ancak bu plan da taraflar arasında kabul edilmemiştir. 2003’te daha sınırlı düzenlemelerle hazırlanan Üçüncü Annan Planı’nda, “parça devlet” yerine “kurucu devlet” terimi yer almıştır. Diğer bir önemli değişiklik ise ikinci planda Karpaz yarımadasının Rum kesimine bırakılması belirtilirken; üçüncü planda ise Türk kesiminde olması yer almıştır. Uluslararası siyaseti ilgilendiren, üçüncü planın önemli bir maddesi ise herhangi bir uluslararası askeri operasyon olması durumunda, Türkiye ve Yunanistan’ın değil; iki “kurucu devlet”in rızasının olması eklenmiştir. Ancak bu plan da Güney Kıbrıs’ın AB ile “Katılım Antlaşması” imzalamasının ardından askıya alınmış ve geçerliliğini yitirmiştir (Özersay, 2013: 638-649).

Ancak son plana dahil edilen “iki parça devletin yeni bir devlet” oluşturma hedefiyle, aslında adadaki Türk ve Rum kesimleri arasında uzlaşma sorunu olan “ardıllık” tartışmasını çözmek amaçlanmıştır. Soruna ilişkin planda yer alan söz konusu tartışma, uluslararası hukukta bir süje olan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin lağvedilmesi sonrasında kurulan yeni devlet, hem Güney Kıbrıs’ın hem de Kuzey Kıbrıs’ın halefi yani ardılı olması durumunda yatıştırılacaktı (Özersay, 2013: 639). BM’nin Kıbrıs sorununa ilişkin, yapıcı çözümlerinden bir tanesi olarak değerlendirilen Annan Planı’nı diğer girişimlerden ayrı bir öneme sahip olmasında üç konu öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, çatışma ortamından etkilenen toplumların her iki yönetim kontrolünde evlerine dönmesi ve mülkiyet haklarının geri verilmesidir. İkincisi, adada silahsızlanmaya yönelik tedbirlerin genişletilmesi ve BM tarafından yakın takip edilmesinin yer almasıdır. Üçüncü ve son konu ise, oluşturulması hedeflenen Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, AB üyesi olmasının önü açılması belirtilmiştir. Birden fazla kez revize edilen plan, genel itibarıyla değerlendirildiğinde, her ne kadar iki yönetim için kabul edilmesi zor kararları içerse de BM’nin arabulucu rol üstlendiği bu sorunu, müzakerelerle uzlaştırmaya çalıştığı amacı ön plana çıkmaktadır (Evans ve Ahtisaari, 2004).

Ayrıca son planın içeriğinde, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti adında bir devlet oluşturulacak ve iki kurucu devlete; tek Kıbrıs vatandaşlığı, tek bayrak ve milli marş; tek para birimi olarak Euro kullanımı; ortak federal makroekonomik politikaya ve dış işlerine sahip; iki bölgeli ve iki toplumlu bir sistem kurulması öngörülmüştür (Yorucu ve Keleş, 2007: 77).

Annan Planı, BM’nin ihtilafa dâhil olduğu dönemden itibaren, planın faaliyete geçmesi için yaptığı referandumlar göz önüne alındığında, çatışmaya ilişkin en net kuralların çizilmiş olması ve geniş kapsamlı bir yapıya sahip olması bakımından önem arz etmektedir. Sözgelimi, iki ayrı bölgede de farklı yönetimlerin olması gerektiğini öngören bu müzakerelerde, yönetimler daha uzlaşmacı bir yapıya sahip

olması için yetki paylaşımı şeklinde yani “ortaklaşmacı (consociational) demokrasi modeli”ne göre tasarlanmıştır (Saylan, 2019: 1749).

Planın faaliyete geçmesi adına Güney Kıbrıs’tan Tassos Papadopoulos, Yunanistan’dan Kostas Karamanlis, Kuzey Kıbrıs’tan Rauf Denктаş (oğlu Serdar Denктаş da KKTC heyetinde başkanlık yapmıştır) ile Mehmet Ali Talat ve Türkiye’den ise dönemin Başbakanı Erdoğan ile Cumhurbaşkanı Gül’ün katıldığı müzakereler, Güney Kıbrıs ve Yunanistan tarafından son planın içeriğinin “egemenliğin tehdit altında olduğu” yönünde izlenimler yarattığı öne sürülerek veto edilmiş ve dolayısıyla bir uzlaşma sağlanamamıştır. Şubat ayından itibaren yapılan zorlu müzakere turlarının ardından, 24 Nisan 2004 tarihinde, Kıbrıs’ın her iki kesiminde yapılan referandum sonucunda, planın uygulanabilirliğini Kıbrıslı Türklerin yüzde 65’i onaylarken, Kıbrıslı Rumların yüzde 76’sı ise kesin bir biçimde reddetmiştir (Asmussen, 2004: 8-11).

Yapılan referandumlardaki sonuçları her iki toplum açısından verdikleri kararlar bakımından değerlendirildiğinde, Kıbrıslı Türklerin plana yönelik “evet” oyu kullanmasında, Türkiye’nin rolü etkili olmuştur. Şöyle ki, Türkiye’de dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök tarafından Kuzey Kıbrıs’ın güvenlik tehdidi altında olmamasına yönelik emin söylemleri ve Kıbrıslı Türklerin de taşınmaz mallarını kaybetme endişesi planın uygulanmasına yönelik olumlu kararların alınmasında etkili olmuştur. Kıbrıslı Rumların büyük çoğunluğunun “hayır” oyu kullanmasındaki gerekçe ise AB üyeliğinin kesinleşmesiyle birlikte, sorunun kendileri lehine sonuca varmasından dolayı böylesi kapsamlı bir çözüme onay verilmesinin, elde ettiği avantajın kaybedilmesi anlamına gelecekti. Bu üyeliğin netleşmesini beklemelerindeki neden ise “çözümün zorlaştırıcısı” bir devlet olarak uluslararası arenada tanınmak istememesi ve ibrenin Kuzey Kıbrıs’a çevrilmemesi olmuştur (Özersay, 2013: 661-662).

İngiltere ve ABD’nin katkılarıyla hazırlanan ve Güney Kıbrıs ile AB’nin onayını aldıktan sonra taraflara sunulan Annan Planı’nda, her iki devlet liderinin ve toplumun referandumla kabul etmesi durumunda yürürlüğe girmesi öngörülmektedir. Buna göre, önerilen “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti”, tek federal yönetimin yanı sıra iki “oluşturucu devlet” esasına dayandırılması bakımından uluslararası toplumda eşi benzeri olmayan bir şekilde tasarlanmıştır. Ancak, belgede her ne kadar federatif bir hükümetin varlığına değinilse de bir ülke ile birleşme, bölünme veya ayrılma durumunda söz konusu planda, tek taraflı herhangi bir değişikliğin yapılmasına olanak tanımayan bir maddeye yer verilmesi, “oluşturucu devletler”e, yani adadaki her iki devlete, kendi kaderlerini tayin etme haklarının tanınmamasını kabul etmeye yöneltmektedir. Planın içeriğinde yer alan dikkat çekici bir diğer husus ise, taraflar arasında uzlaşma sağlanamaması durumunda BM Genel Sekreteri’nin boşlukları doldurma sorumluluğunu üstleneceğini belirtmesi olmuştur (Tuncer, 2012: 168-173).

BM Genel Sekreteri ve planın yaratıcısı olan Kofi Annan, başarısızlıkla sonuçlanan barış girişimlerini “reddedilen şey, sadece bir taslak değil; çözümün kendisiydi” şeklinde değerlendirerek,

Güney Kıbrıs'ın uzlaşmayı engellediğine yönelik eleştirel bir açıklama sunmuştur (Asmussen, 2004: 12).

Her ne kadar plan uluslararası kamuoyunda yer aldığına, uzun süredir devam eden çatışmaların çözüleceği yönünde büyük umutlarla karşılanırsa da Kofi Annan'ın hesaba katmadığı bazı koşullar, planın başarısızlıkla sonuçlanmasında önemli rol oynamıştır. Bunun üç önemli nedeni öne çıkmıştır: İlki, planı ihtilafli devletlerin yetkililerine danışmadan yalnızca kendi seçtiği danışmanlarla hazırlaması; ikincisi, çatışmanın şiddetli boyutunun yatıştırılması için taraf devletler olan Türkiye ve Yunanistan'ı dahil etmeyip Kıbrıs'taki Türk ve Rum hükümetlerine odaklanması ve son olarak, adadaki her iki toplumun da psikolojik yapısını görmezden gelmesi olmuştur (Yılmaz, 2005: 36).

Annan Planı'nın faaliyete geçmesinin önündeki engellerden bir diğeri de önce 1974 yılındaki askeri hareket ve bu girişimden yaklaşık on yıl sonra 1983 yılında, Kuzey Kıbrıs'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklere yönelik güvenlik ve mülkiyet haklarıyla ilgili endişelerini artırmış; planın bu sorunlara karşı kesin bir çözüm ele alamaması etkili olmuştur (Milligan, 2023: 18).

Bu plan başarısızlıkla sonuçlansa dahi Türkiye'nin AB, Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile ilişkilerinin en gergin olduğu 2015 yılında bile, planın sunduğu önerilerden bir tanesi olan ve referandumlarla gündeme gelen "işbirlikçi demokrasi modeli" yönetim anlayışının aktörler arasındaki tartışma ortamının merkezinde yer almaya devam etmiştir (Saylan, 2019: 1750).

2004 yılında, Güney Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmesinin ardından, BM'nin devam eden çatışma ortamını yatıştırmak amacıyla girişimlerde bulunmaya devam etmesi, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'ın gerçekleşen üyeliğe karşı şiddetli tepkiler göstermesine ve çatışma ortamının yeniden şiddetlenmesine engel olamamıştır. Esasında Güney Kıbrıs'ın AB'ye olan başvuru eğilimi, 1962 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından Ortaklık Anlaşması'nı imzalamasına ve gümrük birliği sürecinin tamamlanmasının ardından, 1990 yılında üyelik başvurusunda bulunmasına kadar uzanmaktadır. Güney Kıbrıs'ın mevcut yapısı, Birlik kriterleri kapsamında uygunluğu tespit edilmiş ve üyeliği dört aşamadan sonra gerçekleşmiştir (Güner, 2020: 102-104).

Annan Planı ile devam etmekte olan soruna karşı en etkili müdahalelerinden bir tanesini yapan BM, bunun sonuçsuz kalmasından sonra bu denli sorun çözmeye yönelik yoğun bir tempoya girmemiştir. Çünkü Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasya'da sorunların ortaya çıkmaya başlaması, "çözülemez" bir soruna daha fazla yoğunlaşmaması yönünde kararlar almasına yol açmıştır. Tıpkı BM gibi Türkiye de yakın çevresinde meydana gelen olaylara yoğunlaşarak, dış politikada yeni vizyonlar geliştirme eğiliminde olmuştur.

Annan Planı'nın oyçokluğu ile reddedilmesinin ardından taraflar arasında herhangi bir şiddetli çatışma ortamı meydana gelmemiştir. Belirli dönemlerde, BMGK ve Genel Kurul'un kararları doğrultusunda şekillenen Kıbrıs meselesi, 2014 yılında iki ayrı yönetimin yetkilileri arasında yapılan karşılıklı görüşmeler aracılığıyla çözüme varılmaya çalışılmıştır. Bu görüşmelerde, her "iki devlet" in de

siyasi bakımdan eşit olması, iki ayrı bölge ve iki ayrı etnik yapıya sahip toplum olmalarına rağmen tek bir uluslararası kimliğin geçerli olması gibi Annan Planı'nda yer verilen tavsiyeler, Birleşik Kıbrıs Devleti'nin oluşturulması fikrinin tartışılmasına yol açmıştır. Ancak tam da bu esnada, doğalgaz rezervlerinin bulunduğu bölgede, Türk savaş gemilerinin olduğuna dair yapılan açıklamalar, Güney Kıbrıs'ın görüşmelerden çekilmesine yol açmıştır (Küçük, 2022: 255-256).

Bölgede yapılan arama çalışmaları ve devletler arasında egemenlik ihlali tartışmaları devam ederken, 2017 yılında, İsviçre'de Crans Montana görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde ele alınan konular, "iki toplumlu, iki bölgeli ve eşit siyasal temsile dayalı federasyon" sisteminin oluşturulması üzerine yoğunlaşmış, geçmişte yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan toplantılardan farklı olarak beklenilenin aksine olumlu bir ortam oluşmuştur. Ancak arabulucu aktör statüsünde olan devletlerin askeri birliklerinin adada konuşlanmaya devam etmesine dair karar konusunda uzlaşma sağlanamadı. Adanın statükosu ve akıbeti konusunda giderilmeyen soru işaretleri üzerine Türk heyeti, federe bir yapılanma yerine "eşit haklara sahip iki egemen devlet" sistemini benimsemeye başlamış; ancak bu durum da BM tarafından sorunun bir çözümü olarak görülmemiştir (BBC News Türkçe, 2021).

BM denetimi ile devam eden görüşmelerde, Annan Planı'ndan esinlenilerek öne sürülen, "güvenlik ve garantiler ile Türk askerinin" adayı terk edeceğine dair koşulların yer alması, tıpkı diğer umut vaat eden görüşmeler gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yunanistan ile Güney Kıbrıs'ın, "egemen eşitlik" ve "iki devletli yapı" gibi kavramların geçtiği her görüşmeyi doğrudan reddetmesinin ardından, Türkiye cephesinden BM'ye, arabulucu devletlerin bir araya getirilerek, "5+1 formatında" toplantılar yapılması ve yeni müzakerelerin düzenlenmesi için girişimlerde bulunması gerektiği yönünde talepte bulunmuştur. Benzer şekilde, Yunanistan da yalnızca BM'nin aldığı kararları dikkate alarak uzlaşmaya sıcak baktığını belirtmiştir (Küçük, 2022: 256).

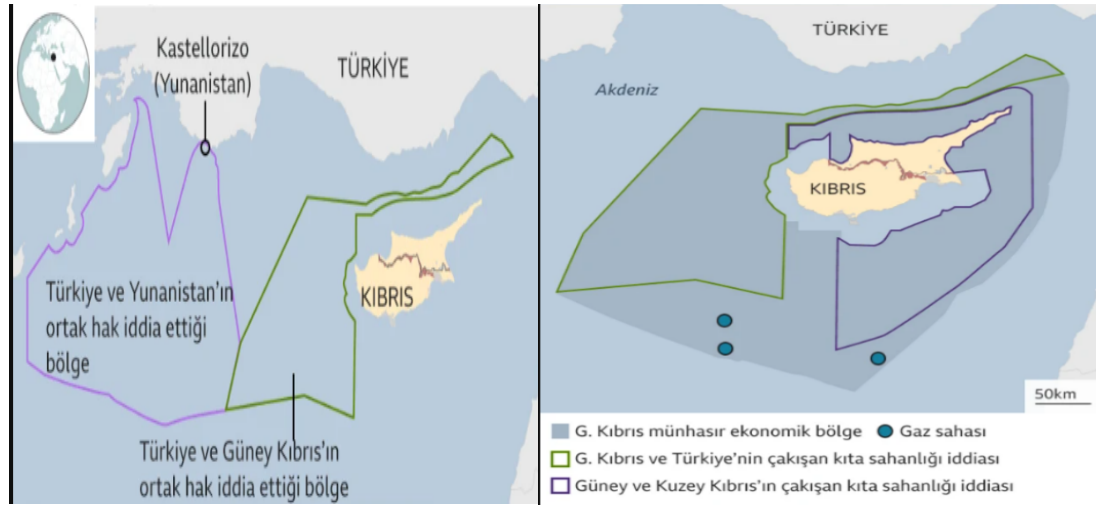
5. ADADA BİTMİYEN GERGİNLİK: DOĞU AKDENİZ SORUNU

Türkiye ve Yunanistan arasında, Kıbrıs sorunu ile ilgili siyasi ve etnik sorunlar henüz tam anlamıyla çözülememişken, Güney Kıbrıs'ın 2003 yılında Mısır ile yaptığı münhasır ekonomik bölge (MEB) anlaşmasında yetki alanını genişletmesi taraflar arasında yeni bir sorunu daha beraberinde getirmiş; söz konusu anlaşmanın, Annan Planı'na eklenmesinin kabul edilmesi diplomatik bir krize yol açarken; Türkiye'nin tanımaması ise sürecin çözümü için ayrı bir engel teşkil etmiştir (Özersay, 2013: 674). İlerleyen dönemlerde, Doğu Akdeniz'deki enerji arama ve sondaj faaliyetlerinin devam etmesi, iki ülke arasındaki siyasi gerilimi tırmandırmıştır. Bu anlaşmazlığın başlangıcı, 2007 yılında Güney Kıbrıs ile Mısır, Lübnan ve İsrail arasında "Ortay Hat" yöntemi bağlamında imzalanan ve taraflar arasında yarı ittifak kurulmasını da öngören MEB'in sınırlandırılmasına ilişkin anlaşmalara (Kısacık, 2021: 245) kadar uzanmaktadır. Güney Kıbrıs'a ait Afrodit gaz sahasında büyük miktarda enerjinin tespit edilmesinin ardından Kuzey Kıbrıs, sondaj faaliyetleri için bir "ad-hoc komitesi" kurulmasını istemiş; ancak bu talep, Güney Kıbrıs tarafından egemenliğini tehlikeye atacağı endişesiyle

reddedilmiştir. Ayrıca, Güney Kıbrıs yönetiminin keşfedilen gazın Kuzey Kıbrıslılar ile hiçbir şekilde paylaşılmayacağına yönelik tutumu da gerilimin sakinleşmesine engel olmuştur (Ulusoy ve Atakara, 2023: 242-244).

Yaşanan bu sorunun devam etmesi, BM'nin yeniden devreye girmesini gerekli kılmış; dönemin Genel Sekreteri Ban Ki-Moon öncülüğünde İyi Niyet Misyonu çerçevesinde, 11 Şubat 2014 tarihinde "Ortak Deklarasyon" hazırlanmıştır. "Her şey anlaşılana kadar hiçbir şey anlaşılmamış sayılacaktır (nothing is agreed until everything is agreed)" ilkesine dayandırılarak hazırlanan bu deklarasyonda, diğer BM kararlarında belirtildiği üzere Kıbrıs'ın siyasi eşitliğe sahip olan iki toplumlu ve yönetimli bir federasyon sistemi olması gerektiği planlanmıştır (Joint Declaration on Cyprus, 2014). Güney Kıbrıs tarafından yapılan vetolar ve açıklamalara karşı Türkiye, Barbaros sondaj gemisini Güney Kıbrıs'ın münhasır ekonomik bölgesinde faaliyetler yapması için görevlendirmiş; kendi bölgesi ile kesişen alanları belirleyen ve koruyan bir Navigational Telex (NAVTEX) yayınlamıştır (Ulusoy ve Atakara, 2023: 244).

Şekil 1. Türkiye, Yunanistan, Güney Kıbrıs ve Kuzey Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki Kıta Sahanlığına İlişkin Hak İddia Ettikleri Alanlar

Kaynak: BBC News Türkçe, 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56835583>.

Her iki ülkenin de sondaj faaliyetlerine tek taraflı müdahalelerini sürdürecekleri yönündeki ısrarı, kısa süre içerisinde konunun bölgesel bir kriz haline gelmesine yol açmıştır. Nitekim Akdeniz'e kıyısı olan ve çatışmalara doğrudan katılan Mısır, İsrail, Suriye, Güney Kıbrıs ve Lübnan'ın yanı sıra Fransa ve İngiltere'nin de çıkarları gereği müdahil olması, sorunun çözümünü zorlaştırmıştır. Sorunun çözüme kavuşmasındaki en önemli engel; genel olarak egemenliğin, özel olarak da bir devletin karasuları ve münhasır ekonomik bölgelerinin güvence altına alınmasını içeren 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (BMDHS) taraf olunup olunmaması olmuştur. Nitekim Türkiye, Suriye ve İsrail sözleşmeye taraf değilken; Lübnan, Güney Kıbrıs, Mısır ve Yunanistan ise taraf durumundadır (Ünver-Noi, 2019: 13).

AB ve BM gibi bölgesel ve küresel örgütlerin girişimlerinin başarılı sonuçlar vermemesi ve hem Türkiye-KKTC hem de Yunanistan-GKRY kesiminin tek taraflı arama faaliyetlerine devam edeceğine dair ısrarlı politikaları; Türkiye'nin BM tarafından kabul gören, Libya'nın meşru bir güç olarak uluslararası siyasetteki konumunu öne çıkaran Ulusal Mutabakat Hükümeti ile "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması" ve bir diğeri de "Güvenlik ve Askeri İş Birliği Anlaşması" olmak üzere iki anlaşma yapmasının ardından daha da şiddetlenmiştir. Türkiye'nin bu girişimi, Yunanistan'ın Güney Kıbrıs'a ulaşımını engelleyeceğinden; Yunanistan da Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'a olan ulaşımını engellemek adına Mısır ile bir anlaşma yapmıştır. Söz konusu bu anlaşmalar neticesinde, Türkiye ve Yunanistan'ın yanı sıra diğer ülkelerin de bu soruna dahil olması, Doğu Akdeniz'deki etkin güçler arasında bir güç mücadelesini öne çıkaran jeopolitik çatışmaları beraberinde getirmiştir (Dalay, 2021: 4-8). Hiç şüphesiz Güney Kıbrıs'ın, Mısır'ın yanı sıra İsrail ve Yunanistan ile belirtilen ittifak anlaşmalarını yapmasında, Türkiye'nin dış politikasında daha realist politikalar izlemesi ve askeri açıdan bir yapılanmaya gitmesi nedeniyle bölgesel iş birliği yaparak güvenliğini garanti altına alması etkili olmuştur (Dursun-Özkanca, 2024: 22-23).

Türkiye'nin Barbaros gemisine ek olarak, Yavuz ve Oruç Reis gemilerini de araştırmalar için bölgeye göndermesi ve savaş gemileri ile korumasına karşılık olarak, Fransa'nın da savaş uçaklarını ve deniz donanmalarını Doğu Akdeniz'e ulaştırması; Türkiye, Yunanistan ve Fransa gibi NATO'nun üç önemli ittifak üyesini askeri çatışmanın eşiğine getirmiştir. Almanya her ne kadar üç devlet arasında yükselen tansiyonu düşürmek için girişimlerde bulunsa da Yunanistan'ın Mısır ile 2020 yılında yaptığı anlaşma, tartışmaların daha ciddi boyutlara ulaşmasına yol açmıştır (Erdoğan, 2021: 78-79). Çünkü söz konusu anlaşma ile sınırlandırılan alan, Türkiye'nin BM'ye sunduğu ve BM tarafından onaylanan kıta sahanlığını ihlal etmektedir (Hatipoğlu, 2021: 36).

Bu dönemde, Doğu Akdeniz'deki siyasi ortamı şekillendiren bir diğer önemli gelişme ise, Türkiye'nin dış politikasında Akdeniz, Karadeniz ve Ege denizleri üzerindeki egemenliği için kullandığı "Mavi Vatan Doktrini"nin açıklanması olmuştur. Söz konusu doktrinde Türkiye'nin, bu üç denizin toplam 462 bin km²'lik alanı içinde, Akdeniz'deki payı, 189bin km² olarak belirlenmiştir (Gürdeniz, 2017: 35-37). Bu doktrin, Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile yaşanan kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge anlaşmazlıklarının Türkiye'nin egemenliğine oluşturduğu tehdidi ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz'de devam etmekte olan sondaj faaliyetlerine Güney Kıbrıs'ın yanı sıra farklı ülkelerin de dahil olması bir ulusal güvenlik endişesi yaratmıştır. Bu endişelerin önüne geçebilmek amacıyla yapılan Libya Anlaşması, Kuzey Kıbrıs ve Libya'da askeri üslerin yer alması ve son olarak "Mavi Vatan" olarak belirlenen bölgede "Gambot Diplomasisi" ve "Sismik ve Delme Diplomasi"lerinin devam etmesi gibi adımlar, henüz resmi bir nitelik kazanmamış olan bu doktrin uygulanmasına işaret etmektedir (Mavi Vatan Web Sayfası, 2023).

Son dönemde Kıbrıs adası ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler karşısında, BM'den ziyade AB'nin daha çok girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmada, AB'nin soruna ilişkin tutumu

konunun kapsamını aşacağı için iki örgütün de benzer yaklaşımları olduğu kısaca şu şekilde açıklanabilir: Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin Birliğe üyelik yolunda önüne engel olan etkenler arasında yer almakta ve AB de üyeleri Yunanistan ile Güney Kıbrıs'ın çıkarlarını daha ön planda tutmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin bu sorun karşısında yalnızlaştırılması şeklinde yorumlanmakta ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Birlik ile ilişkilerinde bir süre daha durağan bir seyir izleyeceği anlamına gelmektedir. Ayrıca, AB'nin "adadaki toplumların siyasi eşitliği" ilkesine dayandırdığı politikalarının da yalnızca teoride olduğu; uygulamada ise Güney Kıbrıs'a yönelik "eşitler arasında birinci (primus inter pares)" ilkesini benimsediği öne çıkmaktadır (Şahin ve Günar, 2021: 64). Dolayısıyla AB'nin bu yaklaşımı göz önüne alındığında, 1950'li yıllardan itibaren sorunun her boyutuna tanıklık eden BM'nin de benzer bir yaklaşım içerisinde olduğu dikkat çekmektedir.

Nitekim Kıbrıs adasındaki anlaşmazlıkların, Doğu Akdeniz'de yeni bir çatışma ortamını yarattığı uluslararası arenada kabul görmesinin (General Secretariat of the Council, 2020: 7-8) ardından bölge yeniden istikrarsız bir hale gelmiştir. Çünkü enerji keşfine yönelik girişimler yalnızca ülkelerin kıta sahanlığını ilgilendirmemekte, aynı zamanda bölge halklarının da güvenliğini tehdit etmektedir. Bu nedenle, bölgede bir süredir nüfuzu devam eden BM'nin bu olaylara karşı tutumu ise Türkiye-Yunanistan arasındaki etnik sorunlara olan yaklaşımı ile paralellik göstermiştir. Örgüt, konuyla ilgili olarak uygulanan önceki BMGK kararlarının (UN General Assembly, 2023) ve hakkaniyet ilkesi (equitable principle) göz önünde bulundurularak, 1982 BMDHS'nin sınırları bitişik olan devletler ile ilgili kıta sahanlığı tartışmalarını çözüme odaklanan 74. ve 83. maddelerinin ihlal edilmemesi (Ayaz Avan, 2020: 95) yönünde olmuştur. Hatta BM Genel Sekreteri Gutierres ve sözcüsü Dujarric, bu soruna ilişkin "diyalog" çağrısı yaparken, her iki toplumun bölgedeki doğal kaynaklardan yararlanması gerektiğini belirtmiş (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2019); böylelikle iki toplumlu federatif yönetimi olan bir Kıbrıs devleti tutumunu da devam ettirmişlerdir. Her ne kadar BM böyle bir tutum benimsediğini belirtmiş olsa da tarafsızlığını koruyamamış, "-mış gibi" davranmaktan fazlasını yapamamıştır (Hatipoğlu, 2021: 32).

Yakın dönemde, ada içerisinde meydana gelen istikrarsızlığın yanı sıra Türkiye ve Yunanistan'ın kıta sahanlığına yönelik tek taraflı eylemlerine devam etmesi, BM tarafından endişeyle karşılanan bir durum haline gelmiştir. BM, 2022 yılında hazırlanan "Kıbrıs İyi Niyet Misyonu Raporu"nda, söz konusu anlaşmazlığa taraf olan devletleri, her yıl yapılan açıklamalarda olduğu gibi, bu eylemlerinden vazgeçmesi gerektiği yönünde önerilerde bulunmuş; ada çevresindeki enerji dağılımından kaynaklanan anlaşmazlıkların da "karşılıklı kabul edilebilir ve kalıcı çözümler" aracılığıyla sonuçlanması gerektiğini vurgulamıştır (Kıbrıs Haber Ajansı, 2022).

Kıbrıs'taki statükoyu değerlendiren 2723 sayılı BMGK kararında örgüt, adada uzun süredir devam eden anlaşmazlığın Doğu Akdeniz'deki enerji gerilimini arttırmasını önlemek için toplum liderlerinin söylem ve politika uygulamalarından kaçınması gerektiğini belirtmiştir. Kararda, Kıbrıslı

Türkler ve Rumların tespit edilen doğal gaz rezervlerinden en iyi şekilde faydalanmaları gerektiğine de vurgu yapılmıştır. Ayrıca, uluslararası hukuka uygun olarak ada genelinde barış ve güvenliğin sağlanması için iki toplum arasında iş birliğinin geliştirilmesi çağrısında bulunulmuştur. Bu raporda BM, iki toplumlu bir yapının kabul edilebilirliği konusundaki tutumunu bir kez daha teyit etmiş, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında etkili iletişim için güven artırıcı önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamış ve önceki yıllarda da sürdürdüğü “diyalog” çağrısını yinelemiştir (UN Security Council, 2024).

Anlaşmazlıkların devam ettiği süre boyunca hem Kıbrıslı Türklerin hem de Kıbrıslı Rumların birbirlerine karşı sert yaklaşımları, tansiyonun yüksek olduğu dönemlerin üzerinden zaman geçmesi ve uluslararası konjonktürdeki gelişmeler hesaba katıldığında, Kıbrıs’ın ne Rum ne de Türk tarafında “azınlık” ve “iki devletli çözüm” gibi kavramların yeniden şiddetli çatışmalara yol açması ihtimalinin daha az olduğu öngörülmektedir. Ancak ikiye bölünmüş bir statüye sahip olan adanın Kuzey Kıbrıs’ın tek tarafı olarak bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, orada ikamet eden vatandaşlarının birtakım haklardan mahrum kalması da bir nevi insan haklarının ihlal edildiğini açıkça ortaya çıkarmaktadır (Yazıcıoğlu, 2024).

6. SONUÇ

Türkiye ve Yunanistan arasında uzun soluklu tarihsel bir mücadeleye konu olan Kıbrıs sorunu, günümüzde dahi gündemden düşmemektedir. Bu soruna genel açıdan bakıldığında; Kıbrıs adasının jeopolitik konumu gereği hem önemli deniz yollarının geçiş noktası olması hem de ABD, Rusya ve birçok Avrupalı ülkenin çıkarlarının kesiştiği Orta Doğu’da yer alması öne çıkarken, özel açıdan ise ada içerisinde yer alan iki farklı dile, dine ve kültürel yapıya sahip olan toplumların birbirlerini tehdit olarak görmesi etkili olmuştur. Bu çalışmada da değinildiği üzere, sorunun ortaya çıktığı ilk dönemlerde ciddi boyutlara ulaşmasındaki en büyük etken, ada içerisindeki yönetimlerin uygulamak istedikleri “enosis” ve “taksim” politikaları olmuştur. Ancak bu politikalar arasından, Kıbrıslı Rumların enosis fikri konusunda daha baskın bir tutum benimsemesi ve Kıbrıslı Türklerle karşı yaptıkları kanlı şiddet eylemleri ile tasfiye etme girişimi, Türkiye’nin de askeri müdahaleler ile karşılık vermesine yol açmıştır. Bu evrede, Türkiye ve Yunanistan arasındaki tansiyonun iyice artması, Batılı ülkelerin ve örgütlerin çıkarlarını engelleyeceğine dair endişeleri artırmış ve BM’nin çatışmaya müdahale etmesine yol açmıştır.

Örgüt, her ne kadar ilk dönemlerde, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi gibi iki önemli organının yetkileri neticesinde aldığı kararlarla ve görevlendirdiği Genel Sekreterleri’nin planları aracılığıyla soruna yönelik bir çözüm getirme görevini yerine getirmeye çalışmış; bu girişimleriyle, Güney Kıbrıs’ın “enosis” fikrinin gerçekleşmesinin Kuzey Kıbrıs için bir ihlal durumu olacağından hareketle iki toplumlu, federatif bir yönetim anlayışının olması konusunda eşit bir tavır ortaya koysa da bunu faaliyete tam anlamıyla geçirememiştir. Bu duruma somut bir örnek olarak, Güney Kıbrıs’ı, Kıbrıs adasını temsil

eden bir devlet olarak tanırken; 1983 yılında KKTC'nin tek taraflı bağımsızlığını illegal bir durum olarak karşılamış ve hiçbir devletin tanımaması yönünde çağrıda bulunması verilebilir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorununun çözümü için en ideal planlardan bir tanesi olarak Annan Planı görülmüştür. Bu savın dayanağı, çalışmada da belirtildiği üzere, taraflar arasında olası bir çatışmanın dizginlenebilir olması gerekçesiyle bir dizi müzakere yapılmasını gerekli kılması, her iki tarafın da silahsızlanmasını öngörmesi ve yerinden edilenlerin evlerine geri dönebilmelerini sağlamasına dayanmaktadır. Ancak dört farklı revizyon geçiren plan, çoğunlukla Güney Kıbrıs tarafından çıkarlarına ters düştüğü gerekçesiyle veto edilince geçerliliği de kalmamıştır. Türkiye'nin söz konusu plan ile sorunun çözümüne ılımlı yaklaşımı ve buna yönelik aldığı inisiyatifler göz önüne alındığında ise altında yatan en büyük etkenler, 1999 yılından itibaren Birliğe aday ülke statüsü devam ettiği için "çözumsuzlüğe neden olan devlet" olarak tanımlanmamak adına, AB üyelik sürecinde, Birlik üyesi olan Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile ilişkilerinde bu soruna yönelik proaktif politikalarından uzak durması olmuştur.

Ancak 2010 yılından itibaren Doğu Akdeniz'de meydana gelen sismik ve sondaj faaliyetlerinin, zamanla siyasi ve askeri bir gerilime yol açması; Türkiye'nin, AB ve BM gibi örgütler tarafından eleştirilmesine ve yalnızlaştırılmasına, dolayısıyla adaya yönelik politikalarını değiştirmesine neden olmuştur. BM'nin Annan Planı'ndaki başarısızlığının ardından bu denli kapsamlı bir çözüm girişiminde bulunmaması, bir nevi sorunun artık AB'nin görevi devralmasına olanak sağlamıştır. Türkiye/Kuzey Kıbrıs ve Yunanistan/Güney Kıbrıs'a ek olarak Mısır, İngiltere, Lübnan, Fransa ve İsrail'in de dahil olması sorunun uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuştur.

BM'nin birbirleriyle bağlantılı olarak meydana gelen Kıbrıs anlaşmazlığı ve Doğu Akdeniz sorunlarına ilişkin üstlendiği arabuluculuk rolünün uzun yıllardır devam eden anlaşmazlıkları durduramadığı için başarısızlıkla sonuçlandığının savunulduğu bu çalışmada birtakım gerekçeler ile somutlaştırılmıştır. Örneğin, BM Genel Sekreterlerinin hazırladıkları planların çoğu (Akritas Planı, Plaza Raporu), Kıbrıslı Rumların çıkarlarına yönelik hazırlanırken, örgütün Güney Kıbrıs'ı adanın temsilcisi olarak tanıması tutumuna karşılık olarak KKTC'nin bağımsızlığını günümüzde dahi tanımaması, hatta tanınmasına da karşı çıkması, sorunun çözümüne ilişkin en önemli misyonlarından olan iki toplumlu federe yönetim oluşturmayla çeliştiğini göstermektedir.

Kıbrıs konusunda süregelen anlaşmazlık ve Doğu Akdeniz'deki tartışmalı kıta sahanlığı nedeniyle geçmişi anlaşmazlıklarla geçen Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler son dönemde daha uzlaşmacı bir tutuma doğru değişim göstermiştir. Nitekim, Yunanistan Başbakanı Miçotakis ile Erdoğan arasında yakın zamanda gerçekleşen görüşmelerde ortaya çıkan yapıcı diyalog ve karşılıklı anlayış, çözüm bekleyen sorunların gelecekte çözüme kavuşturulması için bir temel olarak görülmektedir.

Son olarak, BM'nin yakın dönemde gündeme gelen sorunlara ilişkin yaptığı toplantılar ve müzakereleri dikkate alındığında, iki toplumlu ve federe bir yönetim anlayışının hala mümkün olduğu belirtilmiş; Annan Planı'nda belirtilen "işbirlikçi demokrasi modeli"nin izlerinin çatışma ortamının çözümüne ilişkin gündemden düşmediği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, şu mesaj verilmek istenmiştir: 2004 yılındaki Annan Planı başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, şu ana kadar çözüm için en uygun girişimdir.

KAYNAKÇA

- Aksu, E. (2003) "The United Nations, Intra-state Peacekeeping and Normative Change- New Approaches to Conflict Analysis", United Kingdom, Manchester University Press.
- Asmussen, J. (2004). *Cyprus After the Failure of the Annan-Plan*. European Centre for Minority Issues.
- Atasoy, S. (2003). Cyprus, Turkey, and the EU: The Need for a Gradual Approach. *The Brown Journal of World Affairs*, 10(1), 257-267.
- Atay, M. (2002). Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu. *Avrasya Dosyası BM Özel*, 8(1), 299-309.
- Ayaz Avan, E. (2020). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı. *Avrasya Etüdlere*, 58, 87-112.
- Ayman, G. (2008). Kıbrıs Sorununda Güç Eşitsizliği ve Koalisyon Arayışı. *Akademik- Orta Doğu*, 3(1), 53-66.
- BBC News Türkçe. (2021, Nisan 27). *BM Kıbrıs'ta resmi görüşmeler için ortak zemin bulunamadığını açıkladı*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56835583>
- Bölükbaşı, S. (1998). The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1996. *International Journal of Middle East Studies*, 30(3), 411-434.
- Dalay, G. (2021). *Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a Way Out of the Current Deadlock*. Brookings Doha Center.
<https://www.brookings.edu/articles/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/>
- Dodd, C. (2005). Constitutional Features of the UN Plan for Cyprus and its Antecedents. *Turkish Studies*, 6(1), 39-51.

- Dursun-Özkanca, O. (2024). Changing Respons to a Frozen Conflict: The Republic of Cyprus Soft Balancing vis-a-vis Turkey. *International Political Science Review-Special Issue: Change in Armed Conflict*, 45(1), 15-30.
- Erdoğan, A. (2021). The Legal and Political Dimensions of the Eastern Mediterranean Crisis: What Is at Stake? *Insight Turkey*, 23(1), 77-98.
- Ertuğ, O. (2001). The United Nation's Approach to the Cyprus Issue and UNFICYP. *Perceptions- Journal of International Affairs*, 6(3), 1-7.
- Ertuğrul, S. (2012). *Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlerinin Çözüm Önerileri* [Yayınlanmış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Evans, G., ve Ahtisaari, M. (2004, Nisan 19). *Cyprus: Three advantages of the Annan peace plan*. International Crisis Group. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/cyprus/cyprus-three-advantages-annan-peace-plan>
- Fırat, M. (2002). Yunanistan'la İlişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt1: 1919-1980* (6. baskı). İletişim Yayınları.
- General Secreteriat of the Council. (2020, Ekim 1). *Special meeting of the European Council- Conclusions*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13-2020-INIT/en/pdf>
- Gözen-Ercan, P. (2017). The Cyprus Question: At an Impasse for Too Long. İçinde P. Gözen-Ercan (Ed.), *Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach* (ss. 321-338). Palgrave Macmillan.
- Günar, A. (2020). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs Sorununa Etkisi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 37, 95-118.
- Gürdeniz, C. (2017). *Mavi Vatan Yazıları*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Hatipoğlu, E. (2021). Türkiye, Birleşmiş Milletler ve Doğu Akdeniz Sorunu. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.), *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (ss. 27-41). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Joint Declaration on Cyprus. (2014, Şubat 11). *11 February 2014 Joint Declaration on Cyprus*. UN Cyprus Talks. <https://uncyprustalks.unmissions.org/11-february-2014-joint-declaration-cyprus>
- Ker-Lindsay, J. (2005). *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*. Palgrave Macmillan.
- Kıbrıs Haber Ajansı. (2022, Temmuz 6). *Guterres, Kıbrıs İyi Niyet Misyonu Raporu'nda bir BM temsilcisinin kritik destek sağlayabileceği görüşünde*. <https://www.cna.org.cy/tr/article/3528562/>

- Kısacık, S. (2021). 21.Yüzyılda Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Politikaları: Çatışma Mı Yoksa İşbirliği Mi? İçinde T. Arı & M. H. Caşın (Ed.), *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1., ss. 239-260). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Koçak, O. (2021). *The Role of the United Nations and The UNFICYP in the context of Cyprus Problem* [Unpublished Master's Thesis]. Near East University.
- Kurunç, H. (2013). *Birleşmiş Milletler Müdahaleleri: Barışkoruma ve Barışa Zorlama Operasyonlarının İncelenmesi* [Yayınlanmış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Küçük, A. (2022). Tekrarlayan Çatışmalarda Üçüncü Aktörlerin Rolü: Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Kıbrıs Örneği. İçinde E. Özsüer (Ed.), *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021* (ss. 240-263). Boyut Yayıncılık.
- Larrabee, S. (2012). Greek-Turkish Relations in an Era of Regional and Global Change. *Southeast European and Black Sea Studies*, 12(4), 471-479.
- Maghdid, R. (2016). *The Impact of Peace and Conflict in Cyprus on Turkey's International Relations*. 3(2), 1058-1075.
- Marisa, P., & Köprülü, N. (2022). The Role of the United Nations in Peace-Building in Cyprus: Lessons From UNDP and UNFICYP. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 39-56.
- Mavi Vatan Web Sayfası. (2023, Ekim 23). *Mavi Vatan Kavramı ve Önemi*.
<https://mavivatan.net/mavi-vatan-kavrami-ve-onemi/>
- McDonald, R. (1993). Cyprus a Peacekeeping Paradigm. *The World Today*, 49(10), 182-184.
- Migdalovitz, C. (2005). *Cyprus: Status of U.N. Negotiations* (CRS Issue Brief for Congress IB89140).
- Milligan, J. (2023). *Power-Sharing as a Means of Conflict Resolution A Comparative Analysis of the Peace Processes in Northern Ireland and Cyprus*. Institut für Föderalismus (IFF) Working Paper Online No:40.
<https://doi.org/10.51363/unifr.diff.2023.40>
- Özersay, K. (2013). Kıbrıs Konusu. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar (2001-2012)* (2., C. 3, ss. 632-689). İletişim Yayınları.
- Pollis, A. (1996). The Social Construction of Ethnicity and Nationality: The Case of Cyprus. *Nationalism and Ethnic Politics*, 2(1), 67-90.
- Richmond, O. (1998). *Mediating in Cyprus*. Frank Cass Publishers.

- Richmond, O. (2002). Decolonisation and Post-Independence Causes of Conflict: The Case of Cyprus. *Civil Wars*, 5(3), 163-190.
- Saylan, İ. (2019). Uluslararası Çatışma Çözümü ve Bir Zorlu Çatışma Örneği Olarak Kıbrıs Sorunu. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 1742-1756.
- Security Council Report. (t.y.). *UN Documents for Cyprus: Security Council Resolutions*. https://www.securitycouncilreport.org/un_documents_type/security-council-resolutions/page/1?ctype=Cyprus&cbtype=cyprus#038;cbtype=cyprus
- Sönmezoğlu, F. (2016). *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991: C. 2. DER Yayınları*.
- Sözen, A., & Özersay, K. (2007). The Annan Plan: State Succession or Continuity. *Middle Eastern Studies*, 43(1), 125-141.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2019, Mayıs 7). *BM'den Doğu Akdeniz Açıklaması*. Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)- Institute of Strategic Thinking. <https://www.sde.org.tr/eg-kibris/bmden-dogu-akdeniz-aciklamasi-haberi-10124>
- Şahin, İ., & Günar, A. (2021). Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Siyaseti. İçinde T. Arı & M. H. Caşın (Ed.), *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (ss. 43-66). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Şener, B. (2013). *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği: Teorik, Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz (1923-2010)*. Barış Kitabevi.
- Tamçelik, S. (2013). BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992). *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(12), 1229-1268.
- Tuncer, H. (2012). *Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?* (Genişletilmiş 2.Basım). Kaynak Yayınları.
- Tuncer, H. (2017). *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002): C. 2. (1.)*. Kaynak Yayınları.
- Ulusoy, K., & Atakara, P. (2023). The Cyprus Conflict: A Case for "Joint Decision Trap". *Insight Turkey*, 25(3), 241-266.
- UN General Assembly. (2023). *Resolution adopted by the General Assembly on 4 December 2023, 42nd Plenary Meeting (A/RES/78/65; Strengthening of security and cooperation in the Mediterranean region)*. United Nations General Assembly.

- UN Security Council. (2024). *Resolution 2723 (2024): Adopted by the Security Council at its 9539th meeting, on 30 January 2024 (S/RES/2723 (2024))*.
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/025/56/pdf/n2402556.pdf>
- Urquhart, B. (1992). The United Nations in 1992: Problems and Opportunities. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 68(2), 311-319.
- Ünver-Noi, A. (2019). Doğu Akdeniz’de ABD, AB ve Türkiye İlişkileri Nereye? *EURO Politika*, 3(2), 13-16.
- Yazıcıoğlu, Y. (2024, Mart 29). *Kıbrıs sorunu çıkmazda mı, yoksa çözüm hala mümkün mü?* VOA Türkçe.
- Yılmaz, M. E. (2005). The Cyprus Conflict and the Annan Plan: Why One More Failure? *Ege Academic Review*, 5(1), 29-39.
- Yorucu, V., ve Keleş, R. (2007). The Construction Boom and Environmental Protection in Northern Cyprus as a Consequence of the Annan Plan. *Construction Management and Economics*, 25(1), 77-86.